

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
СУМСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ЦЕНТР ЗДВН
КАФЕДРА ФІНАНСІВ І ПІДПРИЄМНИЦТВА
ЛЦДН у м.КОНОТОП
(місто знаходження НКП)

До захисту допускається
Завідувач кафедри, проф.
_____ В.М.Боронос
« ____ » _____ 20__ р.

ДИПЛОМНА РОБОТА

НА ТЕМУ:

КОНСОЛІДАЦІЯ БАНКІВ В УКРАЇНІ

Освітній рівень “Бакалавр”
Спеціальність «Фінанси, банківська права та страхування»

Керівник роботи:

(підпис)

І.В. Білоус
(ініціали, прізвище)

Студент:

(підпис)

Ю.В. Бикова
(ініціали, прізвище)

Група:

Фз-61К

РЕФЕРАТ

Дипломна робота. 39 с., 5 рис., 7 таб., 46 джерел.

Мета роботи – аналітичне обґрунтування обраної проблеми, опис методів дослідження та прогноз розроблених рекомендацій банківській практиці консолідація банків.

Об'єкт дослідження – є процеси консолідації в банківському секторі на вітчизняному ринку.

Предметом дослідження є сукупність грошових відносин, що виникають в процесі реалізації консолідаційних угод в банківському секторі.

Методологічною основою роботи являються основні положення і висновки, сформульовані в наукових фундаментальних працях вітчизняних і закордонних вчених-економістів.

У першому розділі роботи було проведено аналіз проблеми, здійснено огляд останніх досліджень в галузі банківського сектора; проблеми консолідації банків.

У другому розділі проаналізовано наукові дослідження щодо форм консолідації банків в ринкових умовах; визначені ризики банківської консолідації; здійснено аналіз міжнародного ринку банківських консолідацій.

У третьому розділі запропоновано розробити пропозиції щодо впливу консолідаційних процесів на банківський сектор.

КОНСОЛІДАЦІЯ, РИЗИКИ, БАНКИ, БАНКІВСЬКА СИСТЕМА, СУСПІЛЬСТВО, ВАРТІСТЬ.

ЗМІСТ

ВСТУП	5
1 ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ КОНСОЛІДАЦІЇ БАНКІВ	7
1.1 Теоретичні засади процесів консолідації в банківському секторі	7
1.2 Форми консолідації банків в ринкових умовах.	9
1.3 Ризики банківської консолідації.	16
2 АНАЛІЗ ПРАКТИКИ КОНСОЛІДАЦІЇ БАНКІВ	16
2.1 Аналіз міжнародного ринку банківських консолідацій	15
2.2 Розвиток процесів консолідації у банківському секторі України	19
3 ВПЛИВ КОНСОЛІДАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ НА БАНКІВСЬКУ СИСТЕМУ	25
3.1 Вплив консолідаційних процесів на фінансову стійкість банківської системи України	25
3.2 Оцінка вартості банків при консолідації	28
ВИСНОВКИ	33
СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ	35

ВСТУП

Актуальність теми. У світовій банківській практиці консолідація банків, яка найчастіше реалізується через злиття та поглинання, активно використовується як метод відбору найбільш ефективних та пристосованих до конкурентних умов банківських установ. Процес консолідації є довготривалим, складним та вимагає вагомих зусиль, при цьому його результати передбачити складно. Для вітчизняних банків питання консолідації актуалізувалося у зв'язку з фінансовою кризою, внаслідок якої банківський сектор зазнав значних втрат.

У зв'язку з тим, що процес консолідації банків пов'язаний з ефективністю діяльності об'єднаної (консолідованої) банківської установи, методиці оцінювання дохідності після проведення угоди зі злиття та поглинання присвячено праці таких економістів як: М. Дженсен, Р. Рубак, Г. Джерелл, Дж. Бріклі, Дж.Неттер, М.Бредлі, А.Десай, Є. Кім, Г. Гонг, Р. Каплан, Г. Манделькер, Є. Лінденберг, М. Росс. Окремі питання банківської консолідації досліджуються вітчизняними науковцями: М. Алексеєнко, О. Береславською, І.Васильчук, О. Васюренко, О. Вовчак, І. Івасівим, Г. Карчевою, В. Корнєєвим, І. Лютим, О. Мендрул, Т. Момотом, Н. Ткачук, В. Міщенко, Л. Примосткою, В. Салтинським, Н. Цигановою та іншими.

Метою роботи є поглиблене вивчення теоретичних засад консолідації банків та обґрунтування практичних рекомендацій щодо підвищення ефективності консолідаційних процесів банків.

Досягнення цієї мети передбачає вирішення таких завдань:

- дослідити теоретичні засади консолідації банків;
- проаналізувати наукові дослідження щодо форм консолідації банків в ринкових умовах;
- дослідити проблеми консолідації банків;
- визначити ризики банківської консолідації;
- здійснити аналіз міжнародного ринку банківських консолідацій;
- проаналізувати розвиток процесів консолідації у банківському секторі;

-розробити пропозиції щодо впливу консолідаційних процесів на банківський сектор.

Об'єктом дослідження є процеси консолідації в банківському секторі на вітчизняному ринку.

Предметом дослідження є сукупність грошових відносин, що виникають в процесі реалізації консолідаційних угод в банківському секторі.

Методи дослідження. Для вирішення поставлених завдань використані загальнонаукові методи наукового пізнання. Методи аналізу, синтезу та порівняльного аналізу для з'ясування тенденцій, динаміки і структурних зрушень процесів консолідації банків у світі та в Україні, метод системного аналізу та узагальнення для визначення впливу консолідаційних процесів на фінансову стійкість банківської системи.

Структура роботи складається із вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Список використаних джерел складається з 46 найменувань опублікованих документів і матеріалів, загальної та спеціальної літератури, бібліотечного фонду СумДУ.

У першому розділі роботи було проведено аналіз проблеми, здійснено огляд останніх досліджень в галузі банківського сектора; проблеми консолідації банків.

У другому розділі проаналізовано наукові дослідження щодо форм консолідації банків в ринкових умовах; визначені ризики банківської консолідації; здійснено аналіз міжнародного ринку банківських консолідацій.

У третьому розділі запропоновано розробити пропозиції щодо впливу консолідаційних процесів на банківський сектор.

Фактологічну основу роботи являються основні положення і висновки, сформульовані в наукових фундаментальних працях вітчизняних і закордонних вчених-економістів.

1 ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ КОНСОЛІДАЦІЇ БАНКІВ

1.1 Теоретичні засади процесів консолідації в банківському секторі

Ринок та зміна конкурентного середовища, глобалізація та лібералізація фінансових ринків, кризові явища спричиняють динамічні зміни у протіканні консолідаційних процесів, все це потребує постійних наукових досліджень в плані теоретичних та практичних розробок.

Саме тому дослідження консолідації постійно знаходяться у колі наукових проблем, що всебічно висвітлюються у працях таких зарубіжних науковців як: Т.Коллер, Т.Коупленд, Дж.Мурін, П.Роуз, В.Рутгайзер, Дж.Сінкі, Р. Шамгунов, Ж.Акавейн, А.Бергер, С.Тімм, В. Хантер, Д. Хемфрі, А. Берлі, Р. Брейлі, Т. Коупленд, С. Майєрс, Т. Гранді, С. Валдайцева, А. Дамодоран, Д. Ендовецький, П. Гохан, Д. Пампфіліс, І. Гідді, М. Еванс та інших [1,2,20].

До сих пір невирішеними залишаються питання комплексного дослідження проблем нагляду та регулювання консолідаційних угод з урахуванням міжнародного досвіду, структурних зрушень і системних ризиків, що формуються внаслідок консолідації, її впливу на фінансову стійкість банківської системи. Все це й обумовило вибір проблематики теми дослідження.

Найсуттєвішими результатами дослідження є розроблення концептуальних засадів ризиків-орієнтованого підходу до управління з консолідаційними процесами в банківському секторі, який включає: 1) виокремлення системних ризиків консолідації;

2) оцінку рівня консолідації з урахуванням часових та структурних зрушень у банківському секторі, що дозволило ідентифікувати джерела формування системних ризиків;

3) побудову агрегованого індексу консолідації та оцінювання ступеня його взаємозв'язку з фінансовою стійкістю банківської системи;

4) пропозиції, спрямовані на реалізацію ризик - орієнтованого регулювання

консолідаційних процесів у банківському секторі. [8,20]

Необхідно контролювати консолідаційні процеси з метою недопущення зростання загроз монополізації ринку та системних ризиків; класифікаційні ризики консолідації в банківському секторі з поділом залежно від мікрорівня та ризики консолідації макрорівня. Необхідно відмітити що ризики консолідації макрорівня впливають на формування конкурентного середовища і не залежать від банку. Перше розуміння природи та проявів ризиків консолідації може дозволити учасникам консолідаційної угоди ідентифікувати основні загрози, передбачити можливі негативні наслідки, сприятиме вибору релевантних методів їх мінімізації в умовах волатильності фінансових ринків; напрями державного регулювання консолідаційних процесів у банківському секторі України, які, на відміну від діючих, засновані на засадах ризик-орієнтованого підходу.

Відбувається постійна диференціація регулятивних заходів за певними ознаками, це за формою та моделлю консолідації, наслідками консолідації, характером прояву консолідаційних процесів, порядком адміністрування консолідаційних угод та характером системи нагляду.

Необхідно пам'ятати, що пріоритетними завдання для банківського регулювання та нагляду за консолідаційними процесами, вирішення яких спрямоване на забезпечення конкурентних ринкових умов та фінансову стабільність банківської системи є методичні засади оцінювання впливу консолідаційних процесів на стабільність банківської системи України за рахунок доповнення сукупності індикаторів індексом Z-score та індексом консолідації. [8,28]

Враховуючи груповий ефект консолідації в розрізі однорідних груп за типом власників. Необхідно домінування консолідованого державного капіталу над акціонерним банківським капіталом, що дозволяє розглядати державні банки як трансмісійний канал передавання ризиків концентрації та монополізації, зростання яких негативно впливає на стабільність банківського сектору. При

цьому зв'язки консолідації з рівнем капіталізації банків та концентрації банківського капіталу важливі при конкуренції на банківському ринку.

На сучасному етапі розвитку суспільства, на відміну від попередніх, доміантними передумовами банківської консолідації є: банківська криза, глобалізація, зміна регулятивних вимог, економічне зростання.

Виділимо основні причини консолідації банків, які розподілені на:

- 1) зовнішні та внутрішні,
- 2) причини, які спонукають банки до консолідації у кризових умовах при COVID-19.

Пріоритетними мотивами консолідації банків є:

1. необхідність нарощування капіталу банків;
2. підвищення рівня фінансової стійкості банків та здатності до запобігання банкрутству;
3. завоювання нових ринків;
4. зростання ефективності роботи банківської установи; диверсифікація ризиків.

Певна систематизація дозволяє чітко визначити та прийняти обґрунтовані рішення щодо доцільності укладення консолідаційних угод [13,20].

1.2 Форми консолідації банків в ринкових умовах

За результатами критичного аналізу наведених в економічній літературі трактувань поняття «консолідація» визначено, що єдиного тлумачення цього терміну на цей час не склалося, а консолідація часто ототожнюється зі злиттям та поглинанням. Консолідація є ширшим поняттям і включає й інші форми об'єднання учасників ринкових відносин.

Вивчення міжнародної практики показало, що формами консолідації банків, крім злиття та поглинання, є також об'єднання, придбання та утворення банківських груп.

Домінування тієї чи іншої форми консолідації пов'язано з кон'юктурою фінансового ринку, бізнес-середовищем та фазою економічного циклу. За результатами дослідження банківських ринків Європи, Сполучених Штатів Америки, Азії визначено, що угоди злиття та поглинання, як основна форма реалізації консолідаційних процесів, здійснюються, переважно, з метою отримання контролю над банківською установою.

Аналіз вітчизняної практики протікання консолідаційних процесів показав, що для України характерною формою консолідації є об'єднання у банківські групи. Ця тенденція обумовлена недосконалістю законодавства, складністю проведення процедур злиття/поглинання, недостатністю досвіду укладання консолідаційних угод, неготовністю власників до втрати контролю над установами, кризовими явищами та політичною нестабільністю. Така форма об'єднання є більш привабливою для власників банків в Україні, зважаючи на можливість залучення додаткових ресурсів через отримання доступу до ресурсів інших банків та їхніх мереж [9].

Консолідація - це процес об'єднання суб'єктів господарювання у різних формах (злиття, поглинання, об'єднання, придбання, утворення груп), створення між ними стійких, юридично закріплених взаємозв'язків з метою підвищення ефективності діяльності об'єданого суб'єкта, отримання синергетичних ефектів, нарощування ресурсної бази для забезпечення подальшого розвитку у високо конкурентному середовищі.

Консолідаційні процеси у банківській сфері мають свої характерні особливості. Консолідація банків є явищем, сутність якого полягає в об'єднанні банківських установ в різних організаційних формах та на основі різних правових засад. В процесі укладення консолідаційних угод найважливішими є два аспекти: економічний, який включає об'єднання ресурсів, технологій, інновацій, кадрового потенціалу, філіальної мережі тощо та юридичний, що стосується набуття прав корпоративного управління та контролю через володіння акціями (повне або

часткове) або договірні відносини. Дослідження вчених показує, що в міжнародній практиці переважно прослідковується правовий характер угод консолідації банків, тоді як у вітчизняній практиці домінує прагнення отримання додаткових ресурсів та контролю над управлінням активами. Економічний аспект в міжнародній практиці передбачає отримання синергетичного ефекту, а у вітчизняній, здебільшого, це пошук можливостей зростання, або спосіб вирішення певних проблем, які виникли у банку.

В роботі наголошено, що процесам консолідації банків притаманний специфічний характер впливу на банківську систему, який проявляється у структурних зрушеннях на банківському ринку, зміні ландшафту конкурентного середовища, підвищенні монополізації ринку, динамічній зміні позицій основних учасників, що пов'язано із входженням іноземного капіталу. Однією з основних особливостей консолідаційних процесів у банківському секторі є тісний зв'язок з капіталізацією та концентрацією банківського капіталу.

Визначено прояви та напрями впливу консолідаційних процесів на банківську систему, до яких віднесено: 1) зменшення загальної кількості банків та посилення ринкової влади окремих банківських установ; 2) розвиток об'єднувальної консолідації у формі угод злиття та поглинання та, як наслідок, збільшення розмірів банків та розширення масштабів діяльності; 3) формування стратегічних альянсів та міжбанківських об'єднань, що сприяє диверсифікації бізнесу; 4) зміна архітектури та характеру взаємозв'язків в банківському секторі, що формує передумови для появи системних ризиків та потребує впровадження нових підходів до ринкового нагляду [20,22].

За результатами дослідження зарубіжного та вітчизняного досвіду консолідаційних процесів у банківському секторі в роботі систематизовано і структуровано мотиви, цілі, причини та нові передумови консолідації банків. Мотиви, які спонукають банки до проведення консолідації, полягають у необхідності:

- нарощування капіталу банківських установ; підвищення рівня фінансової стійкості банків та здатності до запобігання банкрутству; завоювання нових ринків;
- зростання ефективності роботи банківської установи; диверсифікації та регулювання ризиків.

У вітчизняній практиці основними мотивами є необхідність виконання регулятивних вимог щодо рівня капіталізації та оптимізація витрат новоствореного банку. Цілі консолідації банків залежать від стадії економічного циклу та ринкової позиції банку-цілі. За результатами дослідження виокремлено такі групи цілей: функціональні, стратегічні, економічні, соціальні та регулятивні.

Причини консолідації банків запропоновано розподіляти на дві групи, кожна з яких поділяється на підгрупи:

1) зовнішні та внутрішні,

2) причини, які спонукають банки до консолідації у кризових умовах та в умовах економічного підйому з метою отримання синергетичних ефектів [26].

У кризові та посткризові періоди основними причинами консолідації банків є необхідність посилення платоспроможності та фінансової стійкості банків, підвищення фінансового левериджу, створення достатніх буферів для поглинання ризиків. В період економічного підйому домінують причини, спрямовані на підвищення рентабельності банку, розширення клієнтської бази та спектру послуг, збільшення ринкової частки банку, залучення кваліфікованих кадрів, виходу на нові ринки.

Необхідно розуміти, що консолідаційні процеси в банківській сфері відбуваються під дією певних передумов, які постійно змінюються. На їх формування впливають світові тенденції розвитку суспільства, загальноекономічні процеси, глобальні інновації. Серед передумов банківської консолідації на сучасному етапі в роботі виокремлено домінантні: банківська криза, глобалізація, нові підходи.

Консолідація банків є складним довготривалим процесом, який має свої переваги та недоліки. Основними перевагами консолідації є підвищення стабільності та конкурентоспроможності банків, збільшення обсягів діяльності, розширення клієнтської бази, залучення додаткових ресурсів.

До основних недоліків слід віднести монополізацію банківського ринку, вірогідність погіршення фінансових показників та репутації об'єднаної установи, високі ризики.

Так, в Україні за умов системної кризи та масового скорочення кількості банків (в тому числі через регулювання, економічне зростання (рис.1.1.).

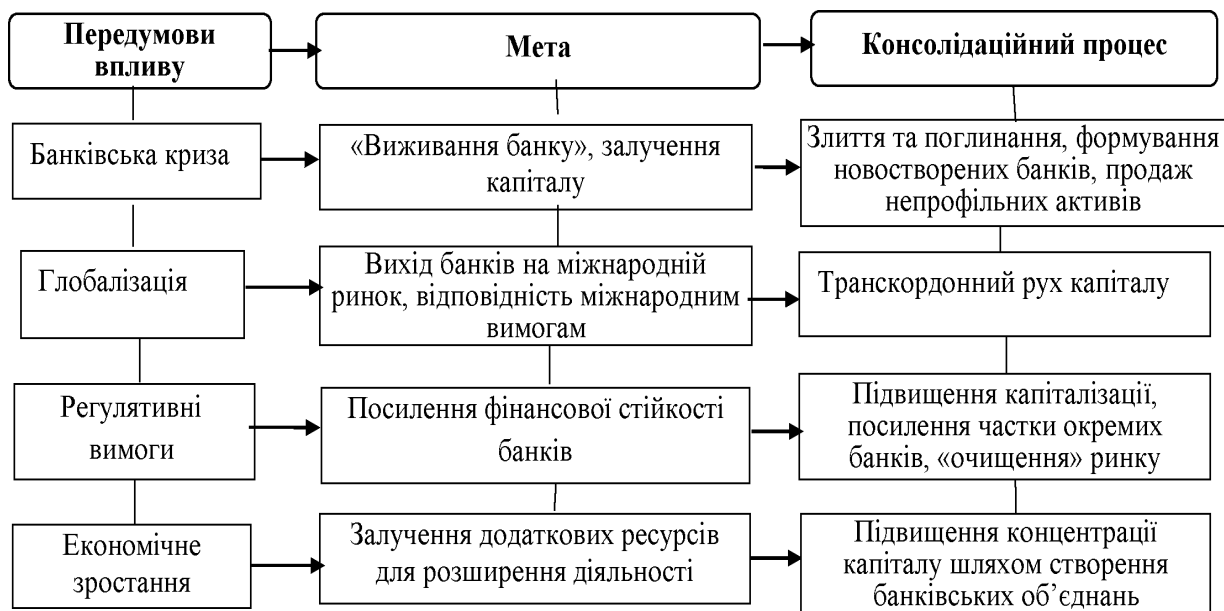

Рис.1.1 - Основні передумови консолідаційних процесів в банківській сфері [13]

«очищення» банківської системи) у багатьох вітчизняних банках погіршилась якість активів, зросли ризики, особливо кредитні, що знизило зацікавленість до них з боку інвесторів, насамперед іноземних.

1.3 Ризики банківської консолідації

Наступним етапом роботи є розгляд поняття ризик, що є консолідаційним процесом і яким чином виникають певні ризиків. В результаті розглянутого зарубіжного досвіду, вітчизняної практики, та з урахуванням особливостей протікання консолідаційних процесів в банківських системах різних регіонів світу, виокремлено ризики консолідації та запропоновано їх класифікацію за сферами виникнення та характером прояву (таблиця 1.1).

Таблиця 1.1 - Ризики консолідаційних процесів банків [13, 20]

Ризики консолідаційних процесів за сферою виникнення	
Мікрорівень	Макрорівень
Ризик моделювання ціни угоди	Ризик посилення регулятивного
Дью-діліджинс ризик	Ризик збільшення податкового
Корпоративні ризики: -Ризик втрати персоналу; -Ризик непрозорості корпоративного управління; - Ризик прихованої інформації; -Ризик концентрованої власності (акціонерів).	Ризик монополізації банківського ринку
Ризик неправильної оцінки вартості активів	Ризик зменшення конкуренції на ринку банківських послуг
Ризик втрати довіри клієнтів	Ризик збільшення числа банкрутств малих банків через ускладнення утримання позицій на ринку
Юридичний ризик (судові позови)	
Ризик погіршення фінансових результатів діяльності банку	
Ризик появи у придбаному банку позабалансових зобов'язань, які не відображені у документах	
Основні ризики консолідаційних процесів за характером прояву	
Внутрішньобанківські ризики	Системні ризики
Ризики концентрації: • Кредитний ризик; • Ринковий ризик; • Ризик ліквідності; • Операційний ризик.	Ризик концентрації ринку
Ризик погіршення ділової репутації.	Ризик «зараження»
	Ризик доміно
	Ризик структурних зрушень

Залежно від рівня виникнення виокремлено ризики консолідації мікрорівня та ризики консолідації макрорівня, а залежно від сфери виникнення

- внутрішньобанківські та системні.

Тобто ризики консолідації як на мікрорівні, так і на макрорівні мають фінансові прояви, що знаходять своє відображення у зростанні витрат банку, недоотриманні синергетичного ефекту від консолідації, витрат держави на відшкодування коштів вкладникам.

Встановлено, що особливо небезпечними є системні ризики, які несуть загрозу краху банківської системи та потребують особливого нагляду з боку регуляторних органів.

Системні ризики мають різні форми прояву залежно від джерел ризику, взаємозв'язків банків та архітектури банківського ринку. До цієї групи ризиків консолідації належать ризик доміно, зараження, концентрації ринку та структурних зрушень.

Домінування того чи іншого ризику залежить від особливостей побудови банківської системи. Так, в процесі дослідження виявлено, що для США притаманний ризик «доміно», тоді як в Європі чітко виражене домінування ризику «зараження» [8,9].

На відміну від ризику концентрації банку, який, згідно з Базелем III, трактується як ймовірність виникнення у банку збитків, недоотримання доходів внаслідок концентрації окремих видів ризиків, в дисертації виокремлено ризик концентрації ринку.

Під ризиком концентрації ринку запропоновано розуміти зосередження ризиків, що формують ймовірність втрат, що потенційно загрожують фінансовій стабільності групи банків та/або фінансового ринку.

Доведено, що постійне зростання рівня ризиків вимагає запровадження ризик-орієнтованого підходу до управління та регулювання консолідаційних процесів у банківському секторі. Цей підхід слід реалізовувати як на рівні банків, що консолідуються, так і на рівні регуляторних органів з метою зміцнення та збереження цілісності банківської системи в цілому.

2 АНАЛІЗ ПРАКТИКИ КОНСОЛІДАЦІЇ БАНКІВ

2.1 Аналіз міжнародного ринку банківських консолідацій

Проаналізуємо зарубіжний та вітчизняний досвід здійснення консолідаційних процесів в банках і дослідимо структурні тенденції розвитку вітчизняної банківської системи в контексті динаміки консолідації. Вивчимо їх вплив на формування системного ризику, через оцінку взаємозв'язків між консолідацією та фінансовою стійкістю банків з урахуванням впливу структурних зрушень в банківській системі.

Комплексний аналіз наукових досліджень вчених показав, що консолідаційні процеси у США, Європі та Азії відбуваються з урахуванням регіональних особливостей, нерівномірно, циклічно, активізуються під впливом фінансових криз та політичних потрясінь. Наприклад, протягом 2015-2018 років саме транскордонні угоди злиття та поглинання стали стимулюючим чинником міжнародної ділової активності [10].

Консолідаційні процеси у банківському секторі широко розповсюджені у США, країнах Європи та Азії. Найактивніше консолідації банків відбуваються у США, на відміну від Європи та Азії, де ці процеси мають повільніший та більш регіональний характер. В США консолідація відбувається постійно, а найбільші банки утворилися саме внаслідок злиттів та поглинань.

Проте, з метою уникнення загроз банківській системі у зв'язку з фінансовими проблемами найбільших банків, уряд США останніми роками проводить політику розукрупнення банків, забороняючи консолідацію, внаслідок якої загальні зобов'язання банку будуть перевищувати 10% загального показника галузі. Тому, в США консолідаційні процеси відбуваються здебільшого серед другорядних та регіональних банків.

Єврозона, навпаки, характеризується активізацією консолідаційних процесів. Банки Європи зосереджені переважно на внутрішньогрупових

консолідаціях, метою яких є оптимізація власного капіталу банків, управління податковою та операційною [20] ефективністю, підвищення рентабельності найбільших банків. Консолідація банків поширена також в азіатських країнах. Банки Азії за останні роки знизили свою дохідність, тому розглядають консолідацію як можливість підвищити прибутки.

Глобальний довідник S&P Global оприлюднив щорічний рейтинг (за 2017 рік) найбільших за активами банків світу, до якого увійшло 23 банки з Північної Америки, Азії та Європи з активами понад 1 трильйон доларів. Рейтинг очолили китайські банки, за якими слідують американські, за ними - європейські банки (табл.2.1).

Таблиця 2.1 - Найбільші банки світу (2017 рік) [8,9,11]

№	Назва банку	Країна	Вартість активів, трл \$
1	Industrial & Commercial Bank of China	Китай	3,47
2	China Construction Bank	Китай	3,02
3	Agricultural Bank of China	Китай	2,82
4	Bank of China	Китай	2,60
5	Mitsubishi UFJ Financial	Японія	2,59
6	PMorgan Chase	США	2,49
7	HSBC	Велика Британія	2,37
8	BNP Paribas	Франція	2,19
9	Bank of America	США	2,19
10	Wells Fargo	США	1,93
11	Credit Agricole	Франція	1,82
12	Japan Post Bank	Японія	1,8
13	Citigroup	США	1,79
14	Mizuho Financial Group	Японія	1,75
15	Deutsche Bank	Німеччина	1,68
16	Sumitomo Mitsui Financial Group	Японія	1,65
17	Barclays	Велика Британія	1,5
18	Societe Generale	Франція	1,45
19	Banco Santander	Іспанія	1,41
20	Groupe BPCE	Франція	1,3
21	Bank of Communications	Китай	1,21
22	Postal Savings Bank of China	Китай	1,19
23	Lloyds Banking Group	Велика Британія	1,01

Рівень концентрації капіталу в банківських системах диференційований і

залежно від країни коливається від 97% (Греція, Литва, Мальта) до 28% (Німеччина, Люксембург). Виявлено, що спільною тенденцією розвитку банківських систем розвинених країн є підвищення рівня капіталізації та концентрації банківського капіталу за рахунок консолідаційних процесів. Проведене дослідження регіональних ринків консолідацій дає підстави прогнозувати, що не варто очікувати активізації консолідаційних процесів найближчим часом.

Проте дев'ять європейських банків із загальними активами понад 1 трильйон доларів залишилися в рейтингу, у тому числі чотири французьких банки, три банки Великобританії, один банк Іспанії та німецький банк. Також в рейтинг потрапили шість банків Китаю, чотири банки США та чотири банки Японії. Розглянемо регіональні особливості протікання консолідаційних процесів у США, Азії та Європі.

Аналіз динаміки угод консолідації свідчить, що найактивнішим є фінансово-банківський сектор США, де консолідаційні процеси відбуваються постійно. Ще до фінансової кризи, яка стала поштовхом до розвитку консолідаційних процесів в інших країнах, банківська галузь США мала довгу історію укладання таких угод. Протягом останніх кількох десятиліть в США відмічалось різке збільшення концентрації банківського капіталу. У 1990 році п'ять найбільших банків США мали менше 10% сукупних активів, однак цей показник постійно збільшувався, за винятком одного 1999 року, коли відмічалось зниження. Така концентрація була значною мірою наслідком консолідації банківського сектора, яка прискорилась в 1990-х роках. Наразі в США переважна частина великих банків утворилися саме внаслідок злиттів та поглинань. Так звана "велика четвірка" банків США, до якої належать Citigroup (NYSE: C), Wells Fargo (NYSE: WFC), JPMorgan Chase (NYSE: JPM) і Bank of America, багато в чому є продуктом великих консолідацій у формі злиттів та по

На цей час у США є п'ять найбільших банків з сукупними активами близько

\$10 трильйонів (таблиця 2.2). Це банки - JPMorgan Chase JPM, Bank of America, Citigroup, Wells Fargo та Goldman Sachs Group Inc. JPMorgan має трохи менше 3 трильйонів доларів або 13,1% від загальної суми промисловості, наступним є BofA з активами понад 2 трильйона доларів (9,9%), Citigroup має майже 2 трильйона доларів (9,7%) і Wells Fargo - 1,87 трильйона доларів (9%).

Таблиця 2.2 - Активи п'яти найбільших банків США (2018 рік) [23]

Назва банку	Активи, трлн дол.
JPMorgan Chase	2,62
Bank of America	2,34
Citigroup	1,93
Wells Fargo	1,87
Goldman Sachs Group Inc	0,957

Також на ринках США прослідковувалася тенденція до зниження вартості та обсягів угод. Оголошена вартість угод зменшилась на 6% з 35,4 млрд. доларів США в 2016 році до 33,2 млрд. доларів США в 2017 році. Хоча в 2017 році спостерігався великий обсяг банківських операцій на регіональному та місцевому рівнях, ці угоди були переважно незначними за вартістю (менше 250 млн. доларів). Тільки кілька регіональних банківських консолідаційних угод перевищили 1 мільярд доларів США у оголошеній вартості (рис.2.1.).

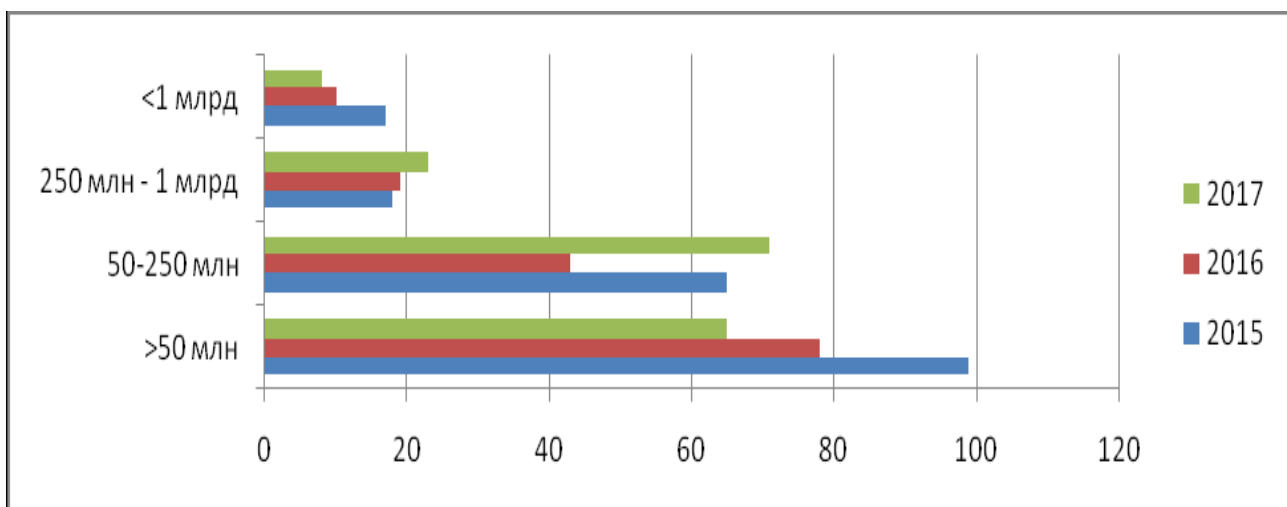

Рис.2.1 - Вартість консолідаційних угод у США у 2015-2017 роках [26]

Узагальнюючи проведені дослідження можемо констатувати, що регіональний розподіл обсягів здійснених консолідаційних угод в банківському секторі суттєво відрізняється за регіонами світу (рис.2.2.).

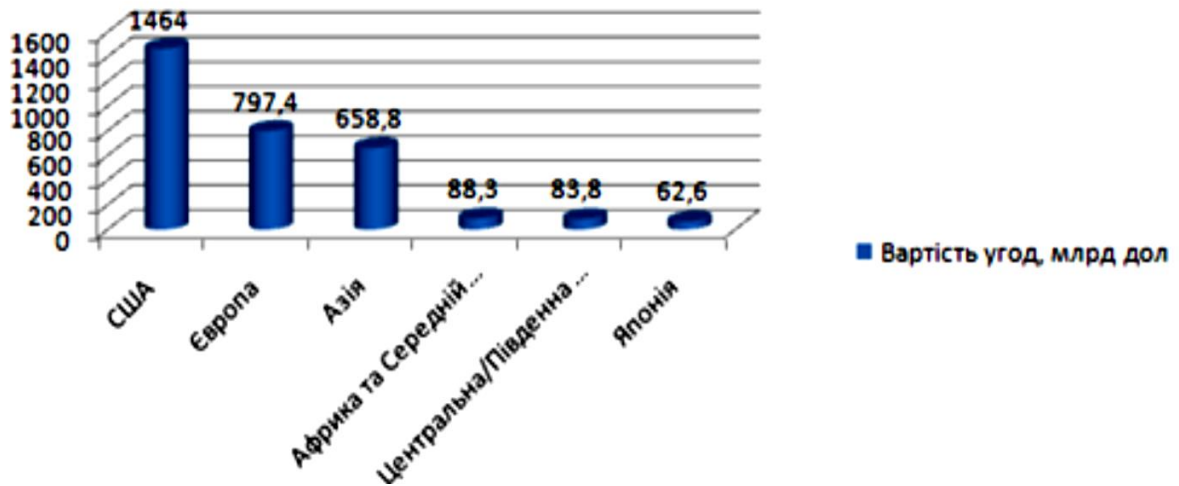

Рис. 2.2 - Регіональний розподіл загальної суми угод консолідації банків [46]

В результаті проведеного дослідження можна зробити наступні висновки, а саме : основною тенденцією розвитку банківських систем розвинених країн є підвищення рівня концентрації банківського капіталу за рахунок консолідаційних процесів. Аналіз консолідаційних процесів у регіональному розрізі показав, що ці процеси відбуваються нерівномірно. Значний вплив на них мають фінансові кризи та політичні потрясіння.

За несприятливої ситуації іноземні банки виходять з регіональних ринків і концентруються в більш привабливих регіонах.

2.2 Розвиток процесів консолідації у банківському секторі України

В Україні консолідаційні процеси мають циклічний характер, знову активізувавшись упродовж останніх років. У 2014 році у зв'язку з політичною кризою, початком військових дій та втратою банківських активів на окупованих територіях фінансові ризики в країні стрімко зросли.

Це відобразилось на динаміці консолідаційних угод, кількості яких скоротилася більше, ніж утричі, порівняно з піковим 2012 роком. Запровадження Національним банком України (НБУ) низки заходів для підвищення рівня капіталізації банків та спрощення процедури консолідації створило передумови для активізації консолідаційних процесів з метою задоволення регулятивних вимог та залучення додаткового капіталу в банки.

Результати вивчених досліджень доводять, що, попри висхідну тенденцію в межах середньоєвропейських значень, в цілому рівень концентрації капіталу вітчизняних банків за активами, зобов'язаннями та капіталом є помірним (таблиця 2.3).

Таблиця 2.3 - Динаміка показників концентрації банківської системи України 2012-2019 роки [28]

Показник	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019*
Кількість банків	176	180	163	117	96	82	77	77
Показник Херфіндаля-Хіршмана (ННІ)								
за активами	0,047	0,0517	0,0564	0,0873	0,0865	0,0964	0,0966	0,1249
за зобов'язаннями	0,0484	0,0546	0,0557	0,0889	0,0917	0,0984	0,1003	0,1002
за капіталом	0,0448	0,0464	0,0717	0,089	0,0556	0,0884	0,0832	0,0952
Індекс концентрації CR3								
за активами	27,90%	30,72%	32,2%	34,83%	45,15%	46,89%	49,22%	54,56%
за зобов'язаннями	26,93%	30,52%	32,58%	34,20%	46,12%	48,88%	49,82%	56,10%
за капіталом	33,52%	31,88%	30,55%	39,83%	33,40%	27,43%	44,64%	38,54%
Індекс концентрації CR5								
за активами	36,58%	38,62%	40,01%	43,41%	53,62%	55,63%	59,71%	64,33%
за зобов'язаннями	35,66%	38,61%	40,71%	42,94%	53,89%	57,16%	60,31%	62,19%
за капіталом	41,93%	38,71%	36,03%	47,14%	50,26%	40,63%	55,15%	51,09%
Індекс концентрації CR10								
за активами	51,80%	52,71%	54,27%	59,74%	71,20%	72,65%	75,69%	79,92%
за зобов'язаннями	52,62%	52,80%	55,07%	59,21%	72,68%	73,87%	76,49%	79,90%
за капіталом	53,83%	52,20%	49,74%	63,96%	53,13%	60,70%	69,68%	69,69%

*За даними НБУ *Прогнозні дані станом на кінець року 2019*

Різке зростання показників концентрації у 2015 році пов'язане з початком фази очищення банківської системи та виводу неплатоспроможних банків з ринку, що спричинило суттєві структурні зрушення в банківській системі в розрізі типів власників та дивергенції в показниках діяльності банків.

Як наслідок, сформувався структурно неоднорідний та деформований банківський сектор, в якому поряд з високо капіталізованими банками функціонує значна кількість банків, які є функціонально слабкими та з низьким рівнем капіталізації.

Водночас, три найбільші державні банки (ПАТ «Приватбанк», АТ «Ощадбанк» та ПАТ «Укресімбанк») концентрують найбільшу ринкову частку капіталу (39%), активів (55%) та зобов'язань (56%).

Ще вищий рівень концентрації цих банків в сфері роздрібного бізнесу, що зумовлено вищою лояльністю до них з боку населення та політикою агресивного органічного зростання.

Разом з тим, якість їхніх кредитних портфелів є критично низькою, що в сукупності зі значними обсягами залучених ресурсів, переважно короткострокових, формує значні системні ризики.

Ринкова частка європейських банків у вітчизняному банківському секторі за капіталом та активами зростає, а їхні показники фінансової стійкості є стабільно позитивними.

Ринкова частка найменших банків з приватним вітчизняним капіталом залишається незначною і поступово знижується, хоча і на фоні стабільно позитивних результатів роботи. Виявлені структурні дисбаланси є вагомим джерелом формування системних ризиків та потребують вжиття спеціальних регуляторних заходів.

За існуючих реалій зменшення загальної кількості банків за рахунок консолідації невеликих банків з якісними активами слід визнати доцільним, що, в свою чергу, приводить до підвищення ринкової вартості новоствореного банку.

Такі зміни дозволять усунути фрагментованість, підвищити фінансову стабільність банківської системи, сформувані нові вимоги до корпоративних практик управління банком та систем ризик-менеджменту.

Для визначення впливу консолідаційних процесів на стабільність банківської системи України в дисертації запропоновано використати і розраховано індекс консолідації та показник фінансової стабільності Z-score, що відображає вплив факторів, які асоціюються з найбільшим ризиком, на фінансову стабільність.

Оскільки методика розрахунку індекса Херфіндаля-Хіршмана має окремі недоліки, які призводять до неточності висновків, в роботі запропоновано розраховувати показники з урахуванням групування банків в однорідні групи за типом власників.

Розрахунки проведено за чотирма групами: державні банки, банки з російським капіталом, банки з іноземним капіталом, банки з вітчизняним капіталом.

Для кожної з груп банків розраховано інтегральний показник, який характеризує колективну поведінку, тобто ринкову позицію або характер і масштаби діяльності банків цієї групи на вітчизняному фінансовому ринку. Інтегральним показником, який відображає консолідовану позицію груп банків на ринку, запропоновано вважати індекс консолідації, розрахований за формулою 2.1 [20]:

$$IC = \sum \left(\frac{L_i}{TL} \times \frac{TL}{TL+TD+TBS} + \frac{D_i}{TD} \times \frac{TD}{TD+TL+TBS} + \frac{BS_i}{TBS} \times \frac{TBS}{TD+TL+TBS} \right)^2, \quad (2.1)$$

де IC – індекс консолідації банків,

L_i – кредити i -го банку,

D_i – депозити i -го банку,

BS_i – цінні папери i -го банку,

TL – загальна сума кредитів,

TD – загальна сума депозитів,

TBS – загальна сума цінних паперів.

Результати проведених розрахунків показали, що між консолідаційними процесами банків та фінансовою стійкістю банківського сектору існує помірний взаємозв'язок, а коефіцієнт кореляції становить 56%. Проведений аналіз виявив, що за нестабільної економічної ситуації в Україні, індекс консолідації банків має досить стійку тенденцію, а це означає, що консолідаційні процеси не мають значного впливу на фінансову стійкість банківського сектору (рис.2.3).

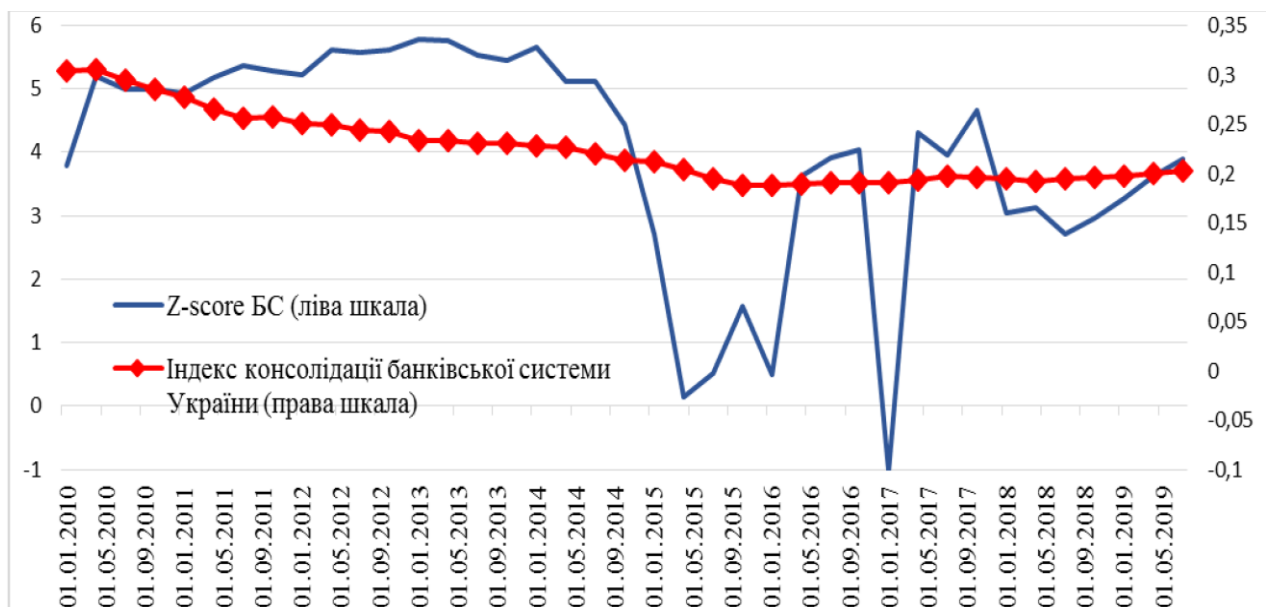

Рис.2.3 - Зв'язок індексу консолідації банківської системи України з показником фінансової стабільності Z-score (2010-2019 роки) [43]

Так, якщо у міжнародній практиці кризові явища є стимулом до консолідації банків, то в Україні спостерігається протилежна ситуація.

Високий індекс консолідації групи державних банків слід визнати «штучним», він вказує на гостру необхідність приватизації цих банків, адже вони потребують постійної докапіталізації з боку держави та є джерелом підвищення системних ризиків.

Встановлено домінування ринкової влади консолідованого державного капіталу над акціонерним (іноземним та приватним), що обумовлює необхідність розглядати ефективність діяльності державних банків як трансмісійний канал передавання якісних властивостей та ризиків концентрації на фінансову стабільність банківського сектору.

3 ВПЛИВ КОНСОЛІДАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ НА БАНКІВСЬКУ СИСТЕМУ

3.1 Вплив консолідаційних процесів на фінансову стійкість банківської системи України

У цьому розділі необхідн виявити основні тенденції регулювання консолідаційних процесів в Україні та на міжнародному банківському ринку, з окресленням напрямів удосконалення регулятивних процесів, через запропоновані способи стимулювання консолідації банків в Україні.

Дослідження особливостей регулятивних процесів на міжнародному рівні показало, що у різних регіонах світу вони відрізняються. Так, для США характерними особливостями є стримування консолідації великих банків, «які є занадто великими, щоб збанкрутувати» («too big to fail»), зменшення кількості великих банківських установ та створення достатньої кількості невеликих спеціалізованих банків. Регулятивні процеси у Європі проаналізовані на прикладі Великої Британії та Німеччини. Виявлено, що особливостями регулювання у Великій Британії є стримування консолідації великих банків, стимулювання виходу банків на ринки, що розвиваються, створення стимулів для консолідації серед невеликих банків з метою підтримки здорової конкуренції на ринку банківських послуг. Органи банківського нагляду у Німеччині не стимулювали банківську консолідацію та зростання концентрації у банківській сфері. Консолідаційних угод між установами приватного сектора Німеччини протягом останнього десятиліття практично не укладалося. На рівні державних банків існує певна консолідація, проте ці випадки поодинокі. Аналіз азійського ринку проведено на прикладах Японії та Китаю. Виявлено, що в Японії консолідація є здебільшого вимушеною внаслідок криз. Регуляторні органи стимулювали консолідацію, намагаючись уникнути поглиблення кризи та запобігти банкрутству банків. Регулятивні органи Китаю також підтримують консолідаційні

процеси в банківській сфері, вихід банків на нові ринки та входження іноземного капіталу до країни.

Регіональні особливості формуються під впливом діючих регуляторних вимог, залежать від специфіки активів та характеру домовленості між сторонами. Міжнародний досвід вказує на необхідність врахування в процесі консолідації фази економічного циклу, рівня довіри до банківського сектору, діючих підходів та інструментів регулювання банківського ринку, пріоритетних для регіону цілей консолідації. Порівняння досвіду здійснення консолідаційних процесів у банківському секторі різних країн світу дозволяє стверджувати, що найбільший потенціал для банківських консолідацій має Німеччина через значною мірою нереформований державний сектор. США все ще мають потенціал для подальшої консолідації, якщо регулятори скасують обмеження на частку національних депозитів, які кредитні установи можуть утримувати. Великобританія, як одна з перших консолідаторів, в основному вичерпала свій потенціал для подальшої внутрішньої консолідації у великих масштабах.

За результатами аналізу нормативно-правового поля та практики регулювання консолідаційних процесів в Україні виявлено, що поняття «консолідація» зустрічається у великій кількості нормативних актів та законів, проте чітке регламентування цих процесів не сформувалося, на відміну від інших країн, де існує чітка регламентація консолідаційних процесів. Це свідчить, що регулювання консолідаційних процесів потребує систематизації. В роботі здійснено групування напрямів, за якими слід регулювати ці процеси (табл.3.1.). Як показує міжнародний досвід, систематизація регулювання консолідаційної діяльності необхідна для уникнення монополізації ринку, не допущення виникнення великої кількості банків категорії «too big to fail», запобігання виникненню системних ризиків, запровадження раціональної структури банківської системи для задоволення потреб економіки.

Таблиця 3.1 - Класифікація напрямів регулювання консолідаційних процесів банків [46]

Класифікаційна ознака	Напрями регулювання
За формою та моделлю консолідації	<ul style="list-style-type: none"> • злиття та поглинання; • придбання (банків, активів та/або пасивів); • об'єднання у формі банківських груп
За наслідками консолідації	<ul style="list-style-type: none"> • моніторинг концентрації (ринкової частки) та внутрішньо банківської конкуренції; • моніторинг інтеграції іноземного капіталу
За характером прояву консолідаційних процесів	<ul style="list-style-type: none"> • скорочення загальної кількості банків та збереження присутності малих та середніх банків; • регулювання та нагляд за системно важливими банками; • регулювання обсягів та масштабів діяльності
За порядком адміністрування консолідаційних угод	<ul style="list-style-type: none"> • контроль на основі корпоративного управління; • міжбанківські об'єднання; • інформаційна транспарентність.
За характером системи нагляду (пруденційний та макропруденційний)	<ul style="list-style-type: none"> • ризик-орієнтований нагляд; • пропорційний нагляд; • мережевий нагляд.

Консолідація банків формує передумови для переходу від пруденційного нагляду та регулювання до ринкового нагляду, а саме ризик-орієнтованого. Імплементация досвіду переходу саме на ризик-орієнтований підхід у банківському регулюванні та нагляді необхідна й в Україні. Це сприятиме попередженню виникнення кризових явищ у зв'язку з нестабільністю в країні, кризою ліквідності та низькими показниками фінансової стійкості банків. В дисертації запропоновано заходи, спрямовані на удосконалення регулювання консолідаційних процесів банків, а саме: розробка плану дій та тимчасових заходів для оперативного реагування у кризових ситуаціях; запровадження пропорційного регулювання та нагляду, коли інтенсивність нагляду варіюється залежно від розміру і складності банку, що особливо стосується консолідованої банківської групи, враховуючи нестабільну ситуацію в Україні; забезпечення проведення ретельного контролю та моніторингу за процесами консолідації банків з метою уникнення концентрації значної частини банківського капіталу в обмеженого кола банків.

Аналіз зарубіжної практики показав, що банки консолідуються з метою оптимізації фінансового регулювання і оподаткування, усунення конкурентів,

залучення нових клієнтів. Проте в Україні концентрація капіталу в одному з банків призводить до зростання статків окремого власника. Тому у вітчизняних реаліях регуляторні органи мають стимулювати консолідацію саме невеликих банків з метою підтримки здорової конкуренції на ринку та забезпечення кредитування малого і середнього бізнесу, як це відбувається у США, де запроваджена програма розукрупнення великих банків та стимулювання об'єднання малих.

3.2 Оцінка вартості банків при консолідації

Існують декілька методів для визначення вартості банківської установи розглянемо їх більш детально за допомогою таблиці 3.2.

Таблиця 3.2 - Методи оцінки ринкової вартості банку [46]

Методичні підходи до оцінювання ринкової вартості банку		Методи	
Витратний	Чистих активів	Ліквідаційної вартості	Метод накопичення активів
Порівняльний	Ринку капіталів	Метод коефіцієнтів, метод галузевих угод	Метод ринкової привабливості
Дохідний	Капіталізації доходів	Дисконтування грошових потоків	Метод надмірного прибутку

У роботі зробимо наголос на необхідності впровадження зарубіжного досвіду щодо активізації ролі держави у стимулюванні консолідаційних процесів за рахунок: регламентації процедур консолідації банків та чіткого законодавства щодо регулювання консолідаційних процесів сприяння зниженню вартості угод консолідації за допомогою податкових механізмів, полегшення роботи з документацією та спрощення процедури ліцензування новостворених банків,

зменшення участі держави у капіталах банків, розробка системи контролю за консолідаційною діяльністю, переходу до ризик-орієнтованого підходу до регулювання консолідаційних процесів.

З метою прийняття обґрунтованих рішень щодо майбутньої вартості банківського бізнесу в процесі консолідації у зарубіжній практиці використовують різні моделі оцінки ефективності. Найбільш популярною є модель «The Book Value Model», в якій використовується інформація специфічних фінансових звітів та модель рентабельності інвестицій (The Return on Investment Model), котра базується на використанні методу дисконтованих грошових потоків (DCF).

Модель рентабельності інвестицій враховує придбання банку як інвестиції, визначає власний капітал банку як вартість майбутніх платежів акціонерам (інвесторам), які зважуються за середньою вартістю капіталу. Таким чином, згідно з даною моделлю, ціна (або вартість) банку, яку інвестор готовий сплачувати, є теперішньою вартістю усіх майбутніх доходів, доступних інвестору.

Використовуючи модель рентабельності інвестицій для оцінки майбутньої вартості банку, необхідно враховувати очікуваний дохід, доступний інвесторам, варіабельність цього доходу, тривалість часу отримання, а також упевненість у тому, що такий дохід буде отримано, тобто ступінь ризику.

Одна з проблем, пов'язаних із використанням цієї моделі, полягає у складності визначення кінцевої вартості інвестицій. На практиці вартість банку для інвестора є сумою поточної (теперішньої) вартості майбутнього очікуваного доходу та строкової (часової) вартості інвестицій [20].

Очікуваний майбутній дохід, доступний для інвесторів, може бути визначений як майбутній грошовий потік FCF (Future Cash Flow):

$$FCF = NI + D - RCA, \quad (3.1)$$

де NI - чистий прибуток,

D - амортизація,

RCA – індекс необхідного додавання капіталу.

Як тільки відбувається консолідація банків, інвестори намагаються звести до мінімуму свій капітал, що дозволить збільшити прибутковість за своїми інвестиціями в розрахунку на одну акцію. Таким чином, індекс RCA можна визначити за формулою [20]:

$$RCA = [(NI_t + TE_{t-1}) / TAt - C / A] * TAt + NE, \quad (3.2)$$

де NI - чистий дохід; TE t - загальна кількість існуючих простих акцій, що випускаються період t, TAt - зростання сукупних активів в період t, C/A - необхідний коефіцієнт співвідношення капіталу (C) та активів (A), NE - нові випущені в обіг акції.

Припускаючи, що стабільний дохід цільового банку буде зростати у постійних пропорціях - g, тоді вартість банку визначається як [20, 23]:

$$\begin{aligned} \text{Balance bank value} = & n_{t-1} \sum [(FCF_n / (1 + r)^t) + \\ & + (FCF_{n+1} / (r-g) / (1 + r)^n)] \end{aligned} \quad (3.3)$$

Вартість банківського бізнесу, визначена як дисконтований грошовий потік майбутніх доходів, вважається найкращою характеристикою, оскільки акумулює всю інформацію про діяльність банку [23].

Фінансовий успіх консолідації банків багато в чому залежить від суми чистого доходу, оголошеного банками в найближчому майбутньому (10 років). Більшість банківських консолідацій мають негативний короткостроковий ефект від зменшення прибутковості на акцію, що покупець банку виплачує акціонерам цільового банку, що призводить до ефекту зниження прибутку на акцію. Моделювання конкретних ситуацій дозволяє зробити висновок, що вартість прибутку на акцію залежить від змін у чотирьох основних факторах:

- премії при консолідації, що сплачуються акціонерам цільової банку;
- відносна вартість доходів банків, що беруть участь у консолідації;
- відносні темпи зростання банків - учасників угоди;
- наявність чи відсутність синергетичного ефекту.

На теренах України однією з найбільших консолідаційних угод і банківському секторі за останні роки стала угода про злиття «Укрсоцбанку» та «Альфабанку».

Середньозважена вартість капіталу (Weighted Average Cost of Capital – WACC) є сумою вартостей всіх складових капіталу підприємства, зважених на їхню частку в структурі капіталу за балансовою або ринковою вартістю. Формула визначення середньозваженої вартості капіталу має вигляд:

З початку інтеграції двох банків процес йшов дуже складно, так як існувала необхідність синхронізувати процеси, мотивації та навчання персоналу. Наразі відбувається переведення філій Укрсоцбанку на баланс Альфа банку, так як велика кількість філій Укрсоцбанку виявилася неефективною. Зараз багато відділень працюють у форматі «2 в 1», тобто працюють на два банки, що дозволяє клієнтам зручно мігрувати. Починаючи з 2018 року, активність Укрсоцбанку значно скорочувалася. До кінця процесу інтеграції планується переведення 70-75% активних клієнтів до Альфа банку. У 2018 році сумарний депозитний портфель двох банків мав позитивну зростаючу динаміку. Зростання портфеля коштів до запитання з двох банків за рік склало близько 30%.

Таким чином, досить важко визначити ефективність чи неефективність угод консолідації банків на базі результатів окремих банків, так як ефективність даних угод для кожного окремого банку визначається якістю планування та реалізації даних угод, а для банківської системи в цілому – сумарною ефективністю окремих угод та їх відповідність стратегії розвитку вітчизняного фінансового сектору [26].

За результатами проведених розрахунків можна сказати, що хоча Укрсоцбанк є збитковим, Альфа банк визнає, що вартість Укрсоцбанку є справедливою та виправданою.

У довгостроковій перспективі очікується, що дана консолідація буде мати позитивний синергетичний ефект.

Висновки до розділу 3. Розрахований індекс консолідації банків вказує на стійку тенденцію розвитку та на незначний вплив даних процесів на фінансову стійкість банківського сектору. На противагу міжнародному досвіду, де кризові явища є стимулом до консолідації банків, в Україні спостерігається протилежна ситуація.

Так, кризові явища не являються приводом до активізації процесів об'єднання банків, а більше призводять до пошуку альтернативних шляхів з метою утримання позицій на ринку.

ВИСНОВКИ

У роботі вивчено і досліджено важливе завдання це розгляд теоретичних засад консолідації у банківському секторі та обґрунтування практичних рекомендацій щодо підвищення ефективності консолідаційних процесів на основі узагальнення міжнародного досвіду та впровадження ризик-орієнтованого підходу до регулювання консолідації банків. Основні висновки та рекомендації полягають у наступному.

У сучасних умовах консолідація банків сприятиме подальшому розвитку як банківської системи України, так і окремих банківських установ. Під поняттям «консолідація» запропоновано розуміти об'єднання суб'єктів господарювання у формах злиття, поглинання, об'єднання, придбання або утворення груп, створення між ними стійких взаємозв'язків з метою підвищення ефективності їх діяльності, забезпечення подальшого розвитку суб'єктів об'єднання.

Метою консолідації є підвищення конкурентоспроможності банку, розширення сфери діяльності, диверсифікація ризиків, покращення ліквідності, платоспроможності, та, як наслідок, стабільності банківської установи.

Будь-яка консолідаційна діяльність супроводжується низкою ризиків, які класифіковано за сферою виникнення - на ризики мікро та макро рівня, за сферою прояву - на внутрішньобанківські та системні ризики. Проте особливу увагу слід приділити саме системним ризикам, які впливають на банківську систему та економіку країни.

Консолідаційна діяльність в Україні характеризується як нестабільна, з негативним трендом за останні роки. Починаючи з 2014 року, у зв'язку з кризою та військовими подіями, українські банки втратили свою привабливість для іноземних інвесторів.

Встановлено, що банківська система є високо консолідованою у групі державних банків та менш консолідованою у групах банків з іноземним капіталом

та інших банках.

Аналіз зарубіжної практики регулювання угод консолідації банків показав, що в Україні імплементувати його можливо. Сьогодні головною перешкодою постає нехватка знань у цій сфері, а також мала кількість угод, яка фактично відбувалась, тому практично ці процедури досконало не відпрацьовані.

З огляду на нестабільну економічну ситуацію в Україні слід виокремити такі напрями розвитку консолідаційних процесів: періодичне прискорення консолідаційних процесів банків залежно від циклічних коливань економіки; прискорення консолідаційних процесів на міжнародних фінансових ринках з подальшим виходом на глобальний рівень; посилення впливу на процеси консолідації транскордонного руху капіталу на національних ринках; об'єднання банківського капіталу з небанківським та посилення монополізації фінансових ринків і державного регулювання цих процесів; формування засад регуляторного впливу на міжнародному рівні.

З метою систематизації регулювання процесів консолідації банків слід виділити пріоритетні напрями регулювання консолідаційних процесів залежно від форми, наслідків, характеру прояву та системи нагляду. Першочерговими завдання є запровадження ризик-орієнтованого регулювання та нагляду за консолідацією банків та подальший перехід на пропорційний нагляд, що є актуальним у визначенні рівня концентрації банківської системи при погодженні консолідаційної активності банків. Ризик-орієнтоване регулювання та нагляд ґрунтуються на оцінці ризиків і фокусуються на адаптації регулятивних вимог відповідно до профілю ризику консолідованого банку. Пропорційність, в свою чергу, означає адаптацію характеру і інтенсивності нагляду до специфіки банку - його розміру, профілю ризику, бізнес- моделі та конкретної мети, яка повинна бути досягнута. На практиці це означає прийняття або наближення до індивідуального підходу до регулювання банківської діяльності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Акхавеін Д. Ефект від злиттів та ефективність та ціни. Review from industrial organizations. 1997. №12. С. 1-50
2. Белінська Г. В. Актуальні проблеми банківської системи України: причини виникнення та шляхи розв'язання. Фінанси, облік, банки. 2016. №1. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Fub_2016_1_5 (дата звернення 11.01.2020)
3. Бедратенко О.Г. Мережевий підхід до аналізу системного ризику ліквідності банківського сектору: міжнародний досвід. Ефективна економіка. 2014. №7. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=3217> (дата звернення 15.04.2020)
4. Береславська О. І., Пернарівський О. В. Аналіз ризику та оцінка ефективності кредитних портфелів банків України. Наукові записки Національного університету «Острозька академія». 2018. № 9 (37). С. 103–110.
5. Береславська О.І. Діяльність банків на ринку цінних паперів. Зб. наукових праць Національного університету державної податкової служби України. 2016. № 2. С. 21–30.
6. Береславська О. І. Теоретичні та практичні аспекти консолідації банків. Наукові записки Національного університету «Острозька академія». 2019. № 14 (42). С. 100–111.
7. Богма С. Д. Інструментарій впливу держави на консолідаційні процеси в банківській системі України. Mechanism of Economic Regulation. 2013. №4. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Mre_2013_4_18 (дата звернення 15.04.2020)
8. Богма С. Д. Консолідаційні процеси в банківській системі України. Вісник Української академії банківської справи. 2013. № 2. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VUABS_2013_2_12 (дата звернення 12.12.2018)
9. Брус С.І. Трансформації банківського сектора України в умовах економічної рецесії: фактори, ефекти, перспективи. Економічне прогнозування. 2013. № 4. С.33–48.

10. Варцаба В.І. Проблеми забезпечення фінансової стійкості банківської системи України. Науковий вісник ужгородського університету. 2018. №1(51). С.311-316
11. Господарський кодекс України від 16.01.2003. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15> (дата звернення 15.05.2020)
12. Грудзевич Я. В. Капіталізація банківської системи України на сучасному етапі. Вісник Університету банківської справи. 2016. № 1-2. С. 24-29.
13. Губарева І. О., Гонтар Д. Д. Оцінка вартості банку при виборі його конкурентної та корпоративної стратегії: монографія. Харків: «ІНЖЕК», 2016. 204 с.
14. Гудзинська Л. Ю. Спрощені процедури капіталізації та реорганізації банків: перспективи запровадження в Україні. Финансовые услуги. 2017. № 1. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/finu_2017_1_7 дата звернення 14.04.2020)
15. Дані фінансової звітності банків України. URL: https://www.bank.gov.ua/Bank_supervision/index.html (дата звернення 14.04.2020)
16. Девяткін М.А. Нові аспекти реалізації комерційним банком ефективної стратегії управління вартістю за допомогою злиттів/поглинань. Синергія наук. 2018. №1. С. 26-34
17. Диба М.І., Конопатська Л.В., Гойванюк М.П. Модернізація системи банківського регулювання та нагляду в глобальному середовищі: монографія. Київ: КНЕУ. 2015. 398 с.
18. Еванс М. Злиття та поглинання. URL : <http://exinfm.com/training/pdffiles/course07-1.pdf> (дата звернення 12.12.2019)
19. Економічна енциклопедія : у 3 т. : Т. 1. А-К /за ред. С.В. Мочерного. Тернопіль : Академія народного господарства, 2012. 683 с
20. Загородній А.Г., Сліпушко О.М., Вознюк Г.Л., Смовженко Т.С. Словник банківських термінів. Банківська справа: Термінологічний словник. Київ.: Видавництво „Аконіт”, 2012. 608 с.

21. Івасів І.Б., Тараленко О.О. Оцінка можливостей впровадження Базель III щодо відновлення діяльності неплатоспроможних банків. Молодий вчений. 2019. №2 (66). С. 619-624
22. КІБ «Креді Агріколь». URL: <http://rbc.ua>. (дата звернення 10.03.2020)
23. Криклій А. С. Злиття та поглинання банків: методи оцінки вартості бізнесу та досвід. Економіка та держава. 2018. № 10. С. 6-9
24. Краснова І.В., Нікітін А.В. Стратегічна реорганізації банківської системи України. Економіка сьогодення: актуальні питання та перспективи. 2013. №2
25. Островська О.М. Банківська справа: толковий словник. Вид. 2-ге, перероб. и доп. Москва: Вид-во "Гелиос АРВ", 2011. 400 с.
26. Офіційний сайт Банку міжнародних розрахунків. URL: <http://www.bis.org/> (дата звернення 15.04.2020)
27. Офіційний сайт Мінфін. URL: <https://index.minfin.com.ua> (дата звернення 15.04.2020)
28. Офіційний сайт Національного банку України. URL : <http://bank.gov.ua>. (дата звернення 15.05.2019)
29. Офіційний сайт ПАТ «Альфабанк». URL: <https://alfabank.ua/> (дата звернення 15.05.2019)
30. Офіційний сайт ПАТ «Укрсоцбанк». URL: <https://www.ukrsotsbank.com/> (дата звернення 15.05.2019)
31. ПАТ «Укрсоцбанк» провів позачергові загальні збори акціонерів. URL : <http://unicredit.ua> (дата звернення 15.05.2019)
32. Положення про концентрацію від 17.11.2005 №389-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0284-02> (дата звернення 15.05.2019)
33. Постанова Правління НБУ Про внесення змін до деяких нормативно-правових актів Національного банку України від 19 червня 2019 року № 79. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0091500-19> (дата звернення 20.12.2019)

34. 85. Постанова Правління НБУ: Про внесення змін до Інструкції про порядок регулювання діяльності банків в Україні від 25.12.2014 р. № 862. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v0862500-14/paran5#n5> (дата звернення: 15.12.2019)

35. 86. Постанова Правління НБУ: Про затвердження змін до Інструкції про порядок регулювання діяльності банків в Україні від 12.05.2015 р. № 312. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v0312500-15/paran2#n2> (дата звернення: 15.07.2018)

36. Постанова Правління НБУ: Про схвалення Методики розрахунку економічних нормативів регулювання діяльності банків в Україні від 02.06.2009 р. №315. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v0315500-09> (дата звернення: 15.12.2019)

37. Про банки і банківську діяльність: Закон України від 07.12.2000 № 2121-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2121-14> (дата звернення 01.06.2019)

38. Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом: Закон України від 17.06.1993 № 3292-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2343-12> (дата звернення: 15.12.2019)

39. Про господарські товариства :Закон України від 19.09.1991 № 1576-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1576-12> (дата звернення 01.06.2019)

40. Про спрощення процедур реорганізації та капіталізації та банків: Закон України від 23.03.2017 № 1985-VIII. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1985-19> (дата звернення 01.12.2019)

41. Реорганізація банків. Офіційний сайт Національного банку України. URL: https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=70716990&cat_id=4027 (дата звернення: 15.12.2019)

42. Управление развитием интегрированных экономических систем на базе инструментария стратегического зонирования :монография. Тольятти : Изд-во Волжского ун-та, 2006. 330 с

43. Deloitte. 2019 Banking and Capital Markets M&A Outlook. URL: <https://www2.deloitte.com/us/en/pages/financial-services/articles/banking-securities-mergers-acquisitions-outlook.html> (дата звернення 15.12.2019)
44. Deloitte. Mergers and acquisitions Outlook 2015. URL: <https://www2.deloitte.com/us/en/pages/mergers-and-%20acquisitions/articles/2015-banking-%20m-and-%20a-outlook.html> (дата звернення 15.12.2019)
45. Dixon A. America's 15 largest banks. Bankrate. 2019 URL: <https://www.bankrate.com/banking/americas-top-10-biggest-banks/#slide=1> (дата звернення 15.12.2019)
46. International Monetary Fund. The Impact of the Global Financial Crisis on Banking Globalization. 2014. URL: <https://www.imf.org/external/pubs/ft/wp/2014/wp14197.pdf> (дата звернення 15.12.2019)